

onafrankelijk muziektijdschrift · 2023-5 · € 12,50

de | nieuwe | muze |

Sinfonia Rotterdam

Lera Auerbach

Gerard & Anton Spronk

Francis Poulenc

Muze van Zuid

Muziek van Surinaamse bodem

Stel je voor: drie gelauwerde zangeressen, allen boven de zestig, die de sterren van de hemel zingen. Het komt niet vaak voor in een cultuur die gericht is op jong, jonger, jongst, maar alt Hebe Dijkstra, mezzosopraan Lucia Meeuwsen en sopraan Elena Vink doen het. In het programma *Coming of Age* naar een idee van Cora Burggraaf, die ook de regie voor haar rekening neemt, laten ze horen dat de oudere stem alles behalve afgeschreven is. 'In ons vak wordt een stem waar het leven doorheen klinkt meestal direct afgeserveerd', zegt Burggraaf. 'Dat is zo onterecht.'

COMING

Imperfectie als vanzelfsprekend
deel van het leven
*De overrompelende kracht
van 'oudere' stemmen*

tekst: Paul Janssen

'Oudjes'

'Mijn fascinatie voor oudere zangers bestaat al heel lang', verklaart mezzosopraan en theatermaker Cora Burggraaf de kiemcel voor de voorstelling *Coming of Age* waarin de zangeressen Hebe Dijkstra, Lucia Meeuwsen en Elena Vink niet alleen vrolijk terugblikken op hun carrière, maar ook laten horen wat een fantastische stemmen ze nog in huis hebben. 'Tijdens mijn studie aan het Koninklijk Conservatorium in Den Haag heb ik gewerkt als jassenop-hanger bij het Nederlands Dans Theater. Je had toen nog NDT 1, 2 en 3. NDT 3 werd gevormd door de 'oudjes', dansers boven de 35, want bij dans ben je nog sneller 'oud' dan als zanger. Die 'oudjes' vond ik juist het mooist. Het ging niet om virtuositeit, maar om pure zeggingskracht.'

Toen ze haar weg vond als jonge zangeres, was ze verbaasd dat de waardering voor 'oudere' stemmen in de klassieke muziek nauwelijks aanwezig was. 'Vrouwen boven de vijftig verdwijnen gewoon van het podium. Daar komt inmiddels bij dat ik ook zelf ouder wordt, ik ben een veertigplusser, dus ik begon er steeds meer over na te denken. In onze muzikwereld is een grote hang naar perfectie. Bij oudere zangers komen er soms krassen op de stem, die zijn als bijkomstigheid te horen. Ik vind dat mooi, maar in ons vakgebied wordt een stem waar het leven doorheen klinkt meestal direct afgeserveerd.'

Menselijkheid

Dat Burggraaf zich inmiddels vooral als theatermaker manifesteert heeft alles te maken met haar eigen 'imperfecties'. 'Ik heb veel stemproblemen gehad de laatste jaren. Dat bleek niet te komen door het normale proces van veroudering, maar door een zeldzame heupaandoening. De heup erodeerde en om dat te compenseren gaf ik te veel spierspanning. Dat kun je als vocalist niet gebruiken. Bij het ouder worden gaat het meer om spierverlaging, wat je kunt horen in de registerovergangen van de stem. Het heeft bij mij lang geduurd voordat duidelijk was wat er aan de hand was. Nu vallen alle puzzelstukjes in elkaar en gaat het ook beter met mijn stem.'

Door haar stemproblemen ging Burggraaf zich meer richten op theater maken en regisseren. 'Ik was vanaf het begin van mijn zangcarrière al geïnteresseerd in het complete plaatje. Ik had veel interesse in theater, tekst, literatuur en noem maar op. Ik heb ook lessen gevolgd bij acteurs. Toen ik op een ander paard moest gaan wedden, lag het regisseren en initiëren van theatervoorstellingen voor de hand.'

Ze richtte de Stichting Spinhout op die volgens de website (www.spinhout.org) de liedkunst menselijker wil maken en haar wil 'ontdoen van de gepolijste buitenkant en terugkeren naar de bron. Het zingen van het klassieke liedrepertoire moet weer aanhaken bij menselijkheid, kwetsbaarheid, natuurlijke grilligheid en rauwheid. Anders gezegd: het zingen van een lied moet echt zijn. Dan pas kan het raken.'

Compassie

Ze wil zich richten op het vernieuwen van het vak en de concertconventies, zowel met eigen projecten als met het regisseren van projecten waarvoor ze gevraagd wordt, zodat ze 'niet zelf steeds de kar hoeft te trekken'. Het zingen, haar oorspronkelijke passie, is daarbij naar eigen zeggen nog een 'vraagteken'. 'Nu mijn heup hersteld is gaat het veel beter, maar ik weet nog niet of ik er weer volop mee aan de slag wil. Ik neem kleine dingen aan en ik doe wat eigen projecten zoals *Music is Present*, waarbij ik op het podium zing voor iemand die tegenover mij zit. Een soort recital, maar dan anders. Het is heel intens, de meest directe uitwisseling van muziek.'

Burggraaf heeft inmiddels een subsidie via de Nieuwe Makers regeling van het Fonds Podiumkunsten en maakte mede met steun van het Oranjewoud Festival naast *Music is Present* al verschillende voorstellingen. Ook de voorstelling *Coming of Age*, die op 15 oktober in première gaat in het Wilmink Theater in Enschede, beleefde al een succesvolle try-out op het laatste Oranjewoud Festival.

'Ik ben in dit programma vooral de regisseur en doe zelf niet mee', zegt ze over *Coming of Age*. 'Ik wil onderzoeken wat deze oudere zangeressen nu te bieden hebben. Dat is vooral de verdieping die met de jaren komt. Meer compassie, de menselijkheid die herkenbaar is, meer begrip voor de stukken. En bovenal een niet te stoppen drang om muziek te maken. Het gaat om de lol en de liefde voor muziek.'

Het is een frisse blik, aldus Burggraaf. En daarbij het feit dat ze überhaupt op zo'n podium te horen zijn. 'Elena Vink is in de zestig, Hebe Dijkstra is 81 en Lucia Meeuwsen is ook al een zeventigplusser. Er zijn zaken die ze niet meer kunnen, maar daarop kunnen we aanpassingen maken zodat je de stemmen nog steeds in volle glorie kunt horen. Dat gebeurt veel te weinig in de klassieke muziekscene. Als je niet meer als vanouds kunt zingen op het hoogste niveau, dan heb je pech gehad. Ik laat bij deze vrouwen het zogenaamd imperfecte er gewoon zijn. Elena zingt bijvoorbeeld *C* van Poulenc. Het leven dat je in haar vertolking hoort en vooral het begrip van het leven, daar gaat het om.'

Sensualiteit

'Het was vooral de insteek van Cora die mij deed besluiten om mee te doen', zegt Hebe Dijkstra vrolijk. 'Haar benadering vind ik geweldig. Ook

COMING OF AGE

omdat ik het in wezen met haar eens ben. Vroeger dachten mensen als ze vijftig werden al na over het bejaardentehuis. Dat is tegenwoordig echt wel anders. Daar moeten we iets mee.'

Hebe Dijkstra kan bogen op een glansrijke carrière die haar naar vele grote internationale podia bracht. Ze zong vele belangwekkende operarollen en was ook bij de Bayreuther Festspiele als soliste kind aan huis. Hoewel ze altijd met veel plezier zong, verbaasde ze zich regelmatig over de

casting. 'In het begin van mijn carrière moest ik al een omaatje zingen, echt zo'n oude tang. Het ging wel, maar zowel componisten als intendanten en regisseurs zouden veel meer moeten nadenken over wat voor type men neer wil zetten. Mensen die doodgaan en ondertussen de sterren van de hemel zingen, dat kan eigenlijk niet. Daar past een krakerige en gebroken stem veel beter bij.'

Ondertussen zet Dijkstra tijdens *Coming of Age* nog wel even een stukje *Carmen* neer waarbij er op het gebied van passie en sensualiteit weinig te wensen overblijft. 'Tja, als ik de *Habenera* uit *Carmen* zing, dan gaat dat lijf', lacht ze. 'Daar is niets aan gespeeld. Dat zit in de genen. En het komt ook door Cora. Zij schept een sfeer waarin je je veilig voelt. Je mag gewoon zijn wie je bent. Er is geen kadaverdiscipline zoals ik bij operaproducties wel heb meegemaakt. Zo werd ooit tijdens een productie van *La Traviata* de Violetta van dienst volledig afgebrand door de regisseur. Hij vond haar te dik voor de rol. Ze zong fantastisch, maar moest het wel ontgelden. Ook daar geldt weer: denk na over wat voor type je neer wilt zetten. Ik ben altijd een blonde tante geweest. Als ik *Carmen* kwam zingen werd er gefronst omdat ik blond ben. Mij maakte het niet uit. Ik zette een pruik op en zong wat ik moest zingen. Dan vielen ze vanzelf van hun stoel.'

Alles draait om verwachting, aldus Dijkstra. En dat geldt ook voor oudere stemmen. 'Moet ik nu nog zingen? Ja natuurlijk. Ik heb dit vak gekozen omdat ik het heerlijk vind om te

zingen. Ik ga nooit met pensioen. Als je iets doet dat je verrukkelijk vindt dan blijf je dat toch gewoon doen? Bovendien heb ik vraagtekens bij de term 'oude stem'. Er gebeurt met mijn stem niets anders dan anders. Je stem is je hele leven in transitie. Nu had ik geluk dat ik in het altvak zit. Een alt groeit met het klimmen der jaren naar de rollen toe

die vaak voor haar geschreven zijn, oudere vrouwen, vorstinnen en dergelijke. Bij sopranen en tenoren is dat vaak andersom.'

Wat haar betreft blijft er ruimte en moet er ook ruimte zijn voor de 'ervaren stemmen', om het zo maar even te noemen. 'Men ziet aan mij dat ik een vrouw op leeftijd ben. Al ik op het podium sta, staat er een vrouw die al het een en ander meegemaakt heeft. Dat is de kracht van oudere zangers. Er staat iemand. En dan kun je zo'n karakter neerzetten. Wij zijn mediums, een brug tussen componist en luisteraar. We betoveren via muziek. En dat is het sprookje van het geluid: niet alleen de stem is belangrijk, maar ook wat je uitstraalt.'

Koren

'In de aanloop naar dit project heb ik mij afgevraagd wat voor zangers ik op het podium wilde hebben', haakt Burggraaf in. 'Ik heb ook over koorzangers nagedacht. Ik wil de imperfectie omarmen, maar ook de kwaliteit van de podiumervaring meenemen. Het fijne van solisten is dat ze veel podiumervaring hebben, dat ze zich willen laten zien en horen aan het publiek. Maar de problematiek van de oudere stem moet ook bij koren besproken worden. Oudere zangers bij koren moeten vaak opnieuw auditeren en kunnen dan hun baan verliezen. Dat is hartverscheurend.'

'Het hangt ervan af wat je voorstaat met een koor', nuanceert Dijkstra die ook als zangdocent actief is. 'Als een hoge sopraan de hoge noten niet meer kan halen, schaadt dat de klank van een koor. Dat wil nog niet zeggen dat je zo iemand weg moet sturen. Kijk liever naar wat je wel met die stem kunt. Een sopraan met veel koorervaring kan ook als mezzo heel waardevol zijn. Wel geldt dat je aan je techniek moet blijven werken en niet moet denken: oh, ik kan het wel. Dat lijf en de stem veranderen

doorlopend, je moet daarmee aan het werk blijven om de veranderingen het hoofd te bieden. Dan komen er momenten dat je constateert dat je bepaalde zaken niet meer gaat doen. Maar als je kijkt naar wat wel kan, kom je een heel eind.'

'Ik heb geen oplossing voor de problematiek', verzucht Burggraaf. 'Maar een stem zomaar afserven

kan niet meer, zeker niet met de huidige vergrijzing. We worden gezonder oud, maar dat is in de in de klassieke zangwereld nog niet doorgedrongen. In de popmuziek gelden andere regels, daar blijven vocalisten tot op hoge leeftijd actief, mede omdat ze hun eigen liederen zingen. Wij zijn vertolkers die soms zelfs eeuwenoude noten telkens weer tot leven brengen. Ook dat maakt het ingewikkeld, want daar blijft dat streven naar perfectie aan kleven.'

Fixatie

'Het is ook aan de maatschappij om na te denken hoe we de nabije toekomst gaan inrichten', onderstreept Dijkstra. 'Mensen worden steeds ouder. Ik heb een zus van 97 die speelt nog piano en orgel en geeft les. Toen ze een keer wilde stoppen omdat ze meende dat ze te oud werd en niets meer te bieden had, gingen de leerlingen net zo lang op de stoep zitten tot ze ze binnenliet en weer les gaf. Het gaat niet altijd om het technische kunnen, maar ook om wat je verder meegeeft.'

'Toen ik dit project begon heb ik veel gelezen over de Engelse mezzosopraan Janet Baker. Zij stopte met opera toen ze veertig was. In een documentaire en in een boek over haar geeft ze alle wenselijke antwoorden over de reden dat ze stopte zoals plaatsmaken voor de volgende generatie. Ondertussen kreeg ze honderden brieven van fans die zich afvroegen waarom ze het podium de rug toekeerde. Bij het publiek ligt die waardering dus heel anders. Het is de klassieke muziekwereld zelf die denkt dat oudere stemmen er niet meer toe doen. Dat is de discrepantie. Ik ben benieuwd of die te doorbreken is.'

'Ik heb zelf nooit ervaren dat de oudere stem minder gewaardeerd wordt', zet Dijkstra daar tegenover. 'Wel heb ik meegemaakt dat een operaregisseur nadat alle con-

tracten al waren getekend vertwijfeld vroeg: u bent toch nog geen veertig? Hij accepteerde normaliter alleen vocalisten onder de veertig. Ik was toen tweeënveertig en het is allemaal goed gekomen, maar het illustreert hoe men gefixeerd is op dat. Het probleem met de oudere stemmen zit niet in de stem, maar in de fixatie van de klassieke muziekwereld.'

Verandering

Dat het publiek er vaak heel anders over denkt bleek ook weer tijdens de try-out in Oranjewoud. 'Er was heel veel publiek', zegt Burggraaf. 'Na afloop hielden we een vragenronde en daar was de tendens: laat deze zangeressen alsjeblieft vaker zingen, ze zingen nog fantastisch. Ook Janet Baker zong nog geweldig, maar het gaat uiteindelijk allemaal over die perfectie. De vraag is of muziek daarvoor bedoeld is. Ik denk het niet, maar de verandering moet ook van binnenuit komen en dat is niet gemakkelijk. Zo is bijvoorbeeld het liedrecital al decennialang hetzelfde: de vocalist staat in de spotlights, heeft een galajurk of een smoking aan, doet alsof de pianist er nauwelijks is enzovoort. Is dat nog een manier om het publiek te bereiken? Ik denk dat er alternatieven zijn, maar de hele infrastructuur van de klassieke muziek is nog niet op verandering ingericht.'

'Het publiek weet niet wat ze moeten verwachten', krijg ik geregeld van zalen te horen als ik met wat anders zoals *Coming of Age* aankom. Maar het gaat er uiteindelijk om de menselijkheid erin houden, zorgen dat de mensen zich in het gebodene herkennen. Daar zijn we veel te ver van weggeraakt.'

INFO

Coming of Age

15 oktober, Wilmink Theater Enschede
21 oktober Veerensmederij Amersfoort
26 oktober Parkstad Limburg theaters Heerlen

Voor meer data zie www.spinhout.org

